

پژوهشی در نظریه «اعجاز عددی و ریاضی قرآن»

مجتبی نوروزی

پیش درآمد

قرآن کریم آخرین کتاب آسمانی است که بر آخرین پیامبر الهی حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم فرود آمد و جهان و جهانیان را به نور کمال و هدایت زینت بخشید. این کتاب گرانسنگ علاوه بر اینکه معجزه جاوید پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وآله وسلم بود، نشان صدق و راستی نبوت آن حضرت نیز به شمار می‌آید. از اینرو اعجاز قرآن از همان اوایل ظهور اسلام مورد توجه و اهتمام مسلمانان قرار گرفت. و علما و دانشمندان زیادی در طول تاریخ برای دفاع از ساحت قرآن کریم و اثبات اعجاز آن، کتابها و مقالات زیادی در این زمینه نوشتند که مراجعه به آنها این مدعی را اثبات می‌نماید.

این بزرگان، نظری همه جانبه به اعجاز قرآن داشتند و وجوه مختلفی را برای آن ذکر کرده‌اند و خاطر نشان ساخته‌اند که کلام الهی علاوه بر فصاحت و بلاغت (اعجاز بیانی) برخوردار از جنبه‌هایی از اعجاز است که در هیچ کتاب دیگری نظیر ندارد. مثل: آموزه‌ها و معارف عالی (اعجاز معانی)، هماهنگی و عدم وجود اختلاف، اخبار غیبی، طرح مسائل دقیق علمی (اعجاز علمی)، آفرینش‌های هنری و...

یادکرد این نکته ضروری است که هیچ کس نمی‌تواند مدعی بررسی همه جانبه ابعاد اعجاز قرآن باشد؛ زیرا بسیاری از رمزها و شگفتی‌های قرآن هنوز بر ما پوشیده مانده است و این مجال برای تمامی محققان و پژوهشگران گشوده است تا با تدبر و تعمق بیشتر در قرآن کریم پرده از این رموز برگیرند.

یکی از جنبه‌های نوظهور اعجاز قرآن که در قرن اخیر مورد توجه قرآن‌پژوهان قرار گرفته و کتابهای زیادی در رد و اثبات آن نوشته شده است، اعجاز عددی و نظم ریاضی قرآن کریم است که در صدد اثبات نظم اعجاز گونه عددی و ریاضی این کتاب الهی است. در این نوشتار برآنیم تا پژوهشی پیرامون این جنبه اعجاز قرآن داشته باشیم و ضمن بیان بعضی موارد آن، دیدگاه موافقان و مخالفان را یادآوری نموده و در نهایت نظر نهایی را پیرامون اعجاز عددی قرآن بیان نماییم.

نظریه اعجاز عددی و ریاضی قرآن

این نظریه که بیانگر نظم اعجاز گونه عددی و ریاضی قرآن کریم است، نخستین بار توسط دکتر رشاد خلیفه مطرح گردید و باعث حیرت و شگفتی مردم شد.

رشاد خلیفه تحصیلات جدید خود را تا مقطع کارشناسی در دانشکده کشاورزی «عین الشمس» قاهره گذراند، سپس در دانشگاه آریزونا آمریکا در سال‌های 1959 تا 1961 میلادی مقطع کارشناسی ارشد را پشت سر گذاشت و سپس دکترای خود را در رشته بیوشیمی گیاهی در سال 1964 میلادی از دانشگاه کالیفرنیا دریافت کرد.¹

او به مدت سه سال کار مداوم در مورد قرآن با استفاده از رایانه تحقیق کرد و نتایج تحقیقات خود را در سال 1351 شمسی (1972 م) به رسانه‌های گروهی و روزنامه‌ها داد.² کتاب وی نیز تحت عنوان «معجزه القرآن الکریم» در سال 1983 میلادی در بیروت چاپ شد³ و به زبان انگلیسی نیز در آمریکا چاپ شد.⁴

رشاد خلیفه همچنین صاحب ترجمه قرآن به زبان انگلیسی در 12 جلد و بنام «ترجمه استاندارد انگلیسی از قرآن کریم» است که ده سال برای بدست آوردن یک متن انگلیسی بهتر و نزدیکتر به اصل آن تلاش کرد و انگیزه خود را از این ترجمه وجود نارساییها و غلطهای فاحشی می‌داند که در ترجمه‌های موجود در زبان انگلیسی وجود دارد و گاه عمدی است.⁵

اما آنچه باعث شهرت دکتر رشاد خلیفه در جهان گشت، همین نظریه اعجاز عددی قرآن و موضوع عدد نوزده و مفتاح حروف مقطعه در قرآن است که وی در کتابش «معجزه القرآن الکریم» به طرح آن پرداخت. وی معتقد بود که کلید رمز اعجاز قرآن عدد نوزده می‌باشد که برابر تعداد حرف «بسم الله الرحمن الرحیم» است و این آیه را کلید معجزه جاوید قرآن می‌دانست که بر سینه پاک پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وآله وسلم توسط فرشته وحی نازل شده است. از اینرو به دنبال مصادیق عدد نوزده یا مضربی از این عدد در قرآن بود و نمونه‌های قرآنی بسیاری بیان کرد. وی همچنین در پی اثبات اعجاز قرآن به سراغ حروف مقطعه قرآن رفت و برای کشف معانی و اسرار حروف مقطعه از رایانه کمک گرفت و به نتایجی در این زمینه رسید که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

نسبت حرف «ق» در سوره «ق» از تمام سوره‌های قرآن بدون استثناء بیشتر است. مقدار تکرار حرف «ص» در سوره «ص» به تناسب مجموع حروف سوره از هر سوره دیگر بیشتر است و نیز حرف «ن» در سوره «قلم» بیشترین تکرار را در 114 سوره قرآن دارد و...⁶

این کار رشاد خلیفه مورد اقبال و ادبار قرآن‌پژوهان قرار گرفت؛ به طوری که همواره بحثهایی در تأیید یا رد نظریه اعجاز عددی وی وجود داشته و دارد و امروزه کتابهای بسیاری در این زمینه به رشته تحریر در آمده است.

یکی از کسانی که راه رشاد خلیفه را ادامه داد، قرآن‌پژوه معاصر مصری، عبدالرزاق نوفل است که در کتاب خود «الاعجاز العددي في القرآن الکریم» و «معجزه الارقام و الترقيم» به طرح، بسط و

توسعه نظریه اعجاز عددی قرآن پرداخت و با ذکر پاره‌ای از کلمات کلیدی قرآن و تکرار آنها در قرآن، عجایب و غرایبی را در این باره استخراج کرد که باعث حیرت و تعجب همگان شد. که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

کلمات «دنیا» و «آخرت» به صورت مفرد در آیات قرآنی به طور مساوی هر کدام 115 مرتبه به کار رفته است.

دو کلمه «شیطان» و «ملائکه» در قرآن 68 مرتبه به صورت جداگانه به کار رفته است.

لفظ «حیات» و مشتقات آن به تعداد لفظ «موت» و مشتقات آنها به تعداد 145 مرتبه در قرآن به کار رفته است...7

همچنین ابوزهره النجدی قرآن‌پژوه شیعی در ادامه کار آقای نوفل به مواردی دیگر از اعجاز عددی قرآن دست یافت و در کتاب خود به نام «من الاعجاز البلاغی و العددي للقرآن الکریم» مطرح ساخت که به نمونه‌ای از آنها اشاره می‌شود:

کلمه «ساعة» 24 مرتبه و به تعداد شبانه روز در قرآن به کار رفته است. همچنین «سماوات السبع» 7 مرتبه، «سجده» و مشتقات آن 34 مرتبه (به تعداد سجده‌های نمازهای شبانه‌روز) لفظ «شيعه» و مشتقات آن 12 مرتبه و مشتقات «فرقه» 72 بار مطابق با حدیث نبوی صلی الله علیه وآله وسلم و... در قرآن کریم به کار رفته است.9

افراد دیگری نیز در این زمینه کتاب نوشته‌اند که به تفصیل در قسمت دیدگاه موافقان و مخالفان اعجاز عددی قرآن بدان خواهیم پرداخت.

نکته‌ای که مؤلفان این کتاب‌ها به آن اشاره کرده‌اند این است که اعجاز عددی و نظم ریاضی قرآن چیزی نیست که به طور تصادفی و فehری پدید آمده باشد؛ بلکه ارتباط موضوعی کلمات و تناسب در تکرار الفاظ قرآن و همچنین اعجاز عدد 19 و رموز حروف مقطعه از روی حکمت و هدف بوده است که امروزه با تدبّر و تفکّر در آیات قرآنی و همچنین استفاده از رایانه بدست آمده است که همه این موارد دلالت بر اعجاز قرآن دارد.

البته اینها در حد توان محدود صورت گرفته است و چه بسا با تأمل و دقت بیشتر رموز بیشتری از قرآن کشف شود. همان‌طوری که این اتفاق افتاده است. حال با وجود چنین اعجازی در قرآن که از توان همه انسانها خارج است، چگونه ممکن است که این آیات از فرد امی و درس‌نخوانده‌ای مثل پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وآله وسلم صادر شده باشد؟! بنابراین قرآن کتابی الهی و آسمانی است که به عنوان معجزه جاوید آخرین پیامبر آسمانی، برای همه جهانیان نازل شده است.

نکته دیگر اینکه فهم و درک اعجاز عددی و ریاضی قرآن نیازی به دانستن علوم و فنون مشکل و پیچیده قرآنی ندارد، حتی آشنایی عمیق به زبان عربی نیز ضرورت ندارد. همه انسانها می‌توانند به

این شمارش اقدام نمایند و حقایق نهفته در آن را تجربه کنند. از سوی دیگر چون این مباحث با زبان اعداد و ریاضی بیان شده است، دیگر جایی برای اختلاف نظر در مورد ارقام و اعداد وجود نخواهد داشت و مباحثی مستند است که هر کسی آن را تصدیق می‌کند. ما در این نوشتار برآنیم تا به معرفی بخشی از این جنبه اعجاز قرآن بپردازیم (چرا که پرداختن به همه موارد آن به جهت کثرت، کاری مشکل و غیرممکن است) و دیدگاه موافقان و مخالفان این نظریه و در نهایت نظر نهایی را در این زمینه بیان نماییم.

مواردی از اعجاز عددی و ریاضی قرآن

تعداد کتاب‌ها و مقالاتی که پیرامون اعجاز عددی و ریاضی قرآن نوشته شده است، بسیار زیاد است و هر کدام از این کتاب‌ها به نوبه خود به موارد متعدد از این اعجاز اشاره نموده‌اند؛ به گونه‌ای که شمارش و یادکرد همه این موارد کاری بس مشکل و بیرون از حوصله این گفتار است. بنابراین ما فقط به ذکر مواردی از این اعجاز بسنده می‌کنیم. با بررسی و تأمل در این کتاب‌ها به این نتیجه رسیدیم که تقریباً موارد مطرح شده در اعجاز عددی و ریاضی قرآن را می‌توان در سه بخش کلی زیر تقسیم‌بندی نمود:

بخش اول: اعجاز عدد 19

بخش دوم: حروف مقطعه و ارتباط با عدد 19

بخش سوم: تناسب در تکرار الفاظ قرآن

البته شایان یاد است که علاوه بر اعجاز عدد 19 در کتاب‌های مربوط به اعجاز عددی، به اعجاز اعدادی مانند: 1_9_11_13_99 و... نیز پرداخته شده است که به جهت رعایت اختصار در این نوشتار از ذکر آنها خودداری می‌کنیم. 10

اعجاز عدد 19

صاحبان نظریه اعجاز عدد 19 در قرآن کریم به آیاتی از سوره مدثر استناد کرده‌اند که این عدد برای موکلان آتش ذکر شده است:

«... فَقَالَ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْتَرُ. إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ. سَأُصْلِيهِ سَقَرَ. وَ مَا أَدْرَاكَ مَا سَقَرٌ. لَا تُبْقَى وَلَا تَذَرُ. لَوَاحٍ لِّلْبَشَرِ. عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ. وَ مَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً وَ مَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَ يَزِدَّ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا وَ لَا يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَ الْمُؤْمِنُونَ وَ لِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَ الْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَن يَشَاءُ وَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ وَ مَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ وَ مَا هِيَ إِلَّا ذِكْرَى لِّلْبَشَرِ.» (مدثر / 24-31)

«و سرانجام گفت: «این (قرآن) جز افسون و سحری همچون سحرهای پیشینیان نیست! این فقط سخن انسان است (نه گفتار خدا!)» (اما) به زودی او را وارد سقر [= دوزخ] می‌کنم! و تو نمی‌دانی «سقر» چیست! (آتشی است که) نه چیزی را باقی می‌گذارد و نه چیزی را رها می‌سازد! پوست تن را به کلی دگرگون می‌کند! نوزده نفر (از فرشتگان عذاب) بر آن گمارده شده‌اند! مأموران دوزخ را فقط فرشتگان (عذاب) قرار دادیم، و تعداد آنها را جز برای آزمایش کافران معین نکردیم تا اهل کتاب [= یهود و نصاری] یقین پیدا کنند و بر ایمان مؤمنان بیفزایند، و اهل کتاب و مؤمنان (در حقانیت این کتاب آسمانی) تردید به خود راه ندهند، و بیمار دلان و کافران بگویند: «خدا از این توصیف چه منظوری دارد؟!» (آری) این گونه خداوند هر کس را بخواهد گمراه می‌سازد و هر کس را بخواهد هدایت می‌کند! و لشگریان پروردگارت را جز او کسی نمی‌داند، و این جز هشدار و تذکری برای انسانها نیست!»

در سوره مدثر تمامی آیات بسیار کوتاه هستند جز آیه 31 که در بردارنده حکمت عدد نوزده است. خداوند در این آیه می‌فرماید: شماره آنها را آزمایشی برای کافران قرار دادیم تا اهل کتاب (یهود و نصاری) یقین پیدا کنند و ایمان مؤمنان افزوده شود و اهل کتاب و مؤمنان تردید به خود راه ندهند و کافران بگویند: خدا از این توصیف چه منظوری دارد؟

حال با توجه به معنای آیه، چگونه عدد 19 مایه آزمایش و ابتلا و وسیله‌ای برای یقین و افزایش ایمان و حفظ از شک و تردید می‌باشد؟! حکمت به کار رفتن عدد 19 در آیه چه می‌باشد؟ گر چه مفسران پیرامون آیه مطالبی را بیان کرده‌اند. اما آیا نمی‌توان احتمال داد که آیه اشاره به اعجاز جدیدی از قرآن دارد که همان عدد 19 باشد؟ و این اعجاز وسیله‌ای است برای آزمایش کافران، افزایش ایمان مؤمنان و عدم شک و تردید اهل کتاب؟ به یقین چنین اعجازی صلاحیت دارد تا وسیله آزمایش کافران و افزایش ایمان و باعث عدم شک و تردید در مؤمنان و اهل کتاب باشد. 11

مواردی از اعجاز عدد 19

اینک به ذکر پاره‌ای از موارد و مصادیق اعجاز عدد 19 در قرآن می‌پردازیم:

الف) آیه بسمله

1- مهمترین و کلیدی‌ترین آیه قرآن یعنی «بسم الله الرحمن الرحيم» طبق رسم الخط عثمانی دارای 19 حرف است.

2- قرآن دارای 114 بسمله می‌باشد که این عدد مضربی از عدد 19 است: (6*19)

با این توضیح که در سوره توبه بسمله وجود ندارد و به جای آن در سوره نمل علاوه بر ابتدای سوره در آیه 30 یک بسمله دیگر وجود دارد.

3- سوره توبه که بسمله ندارد، نهمین سوره قرآن است و اگر از ابتدای این سوره شمارش را آغاز کنیم، سوره نمل که دو بسمله دارد، نوزدهمین سوره خواهد شد:

توبه یونس هود یوسف رعد ابراهیم حجر ... نمل

1 2 3 4 5 6 7 ... 19

4- ترتیب سوره توبه در قرآن 9 و ترتیب سوره نمل 27 است. حال اگر ارقام سوره از توبه تا نمل را با همدیگر جمع کنیم، عدد 342 بدست می‌آید که مضربی از عدد 19 است: (19×18)

توبه یونس هود یوسف رعد ابراهیم حجر نحل اسراء ... نمل

$342 = 27 \dots + 17 + 16 + 15 + 14 + 13 + 12 + 11 + 10 + 9$

ب: سوره حمد

5- مهمترین آیه قرآن یعنی «بسم الله الرحمن الرحيم» در ابتدای این سوره می‌باشد که دارای 19 حرف است که کلید قرآن محسوب می‌شود و در قرآن 114 مرتبه به کار رفته است: (19×6)

6- کلمه «اسم» در قرآن کریم 19 بار تکرار شده است.

7- کلمه «بسم» در قرآن کریم در سه موضع به کار رفته است:

ردیف	نام سوره	شماره سوره در مصحف	تعداد (بسم) به کار رفته
1	فاتحه	1	1
2	هود	11	41
3	نمل	27	30
جمع	3 سوره	39	72

حال اگر این اعداد را با هم جمع نماییم، عدد حاصل، مضربی از عدد 19 می‌باشد:

$$114 = 3 + 39 + 72 \quad (19 \times 6)$$

8- لفظ جلاله «الله» در قرآن کریم 2698 بار به کار رفته است 12 که این مضربی از عدد 19 است:

(19×142)

- 9- کلمه «الرحمن» در قرآن 57 مرتبه به کار رفته است که مضربی از عدد 19 است: (19*3)
- 10- کلمه «الرحیم» در قرآن 114 مرتبه به کار رفته است 13 که مضربی از عدد 19 است: (19*6)
- 11- سوره فاتحه دارای 7 آیه می‌باشد و اگر ارقام آیه را به طور پشت سرهم از راست به چپ بنویسیم عدد حاصله از مضربهای عدد 19 است:

$$402859 \times 19 \leftarrow 7654321$$

- 12- اگر تعداد حروف هر آیه را بنویسیم و در کنار هم قرار دهیم، عددی بدست می‌آید که مضربی از عدد 19 است:

7	6	5	4	3	2	1	آیات
43	18	19	11	12	17	19	تعداد حروف

$$(2272732164301 \times 19) \leftarrow 43181911121719$$

ج: سوره علق

- 13- اولین آیات نازل بر پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم یعنی آیات 1-5 سوره علق دارای 19 کلمه است.

14- عدد آیات سوره علق 19 آیه می‌باشد.

15- تعداد حروف سوره علق 285 حرف می‌باشد که مضربی از عدد 19 است. (19*15)

16- اولین آیات نازل بر پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم (آیات 1-5) دارای 76 حرف است که مضربی از عدد 19 است (19*4)

17- اگر از آخرین سوره قرآن به طرف اول قرآن بشماریم، سوره علق نوزدهمین سوره خواهد بود.

ناس - فلق - اخلاص - مسد - نصر - کافرون - کوثر - ماعون - قریش ... علق

1 2 3 4 5 6 7 8 9 ... 19

د: سوره مدثر

18- این سوره همراه با بسم الله 57 آیه است که مضربی از عدد 19 می‌باشد: (19*3)

19- 19 آیه اول این سوره دارای 57 کلمه است که مضربی از عدد 19 است: (19*3)

20- آیه 31 که در بردارنده حکمت عدد 19 است، نیز از 57 کلمه تشکیل شده است: (19*3)

21- آیه 31 که 57 کلمه است، 19 برابر عدد کلمات آیه «علیها تسعة عشر» (57=19*3)

22- از آیه 1-30 یعنی تا آخر آیه «علیها تسعة عشر» 95 کلمه است که این عدد مضربی از 19 است: (19×5)

ه: اعداد در قرآن

23- اعداد صحیح به کار رفته در قرآن عبارتند از:

1000-300-200-100-99-80-70-60-50-40-30-20-19-12-11-10-9-8-7-6-5-4-3-

«1-2

»-100000-50000-5000-3000-2000-

حال اگر این اعداد را که 30 عدد است، با هم جمع کنیم عددی بدست می‌آید که مضربی از عدد 19 است: $(19 \times 8534 = 162146)$

24- تعداد اعدادی که در قرآن ذکر شده است (چه صحیح و چه کسری) بدون تکرار، برابر با 38 عدد است که این مضربی از 19 است: (19×2)

25- اگر تعداد دفعاتی که اعداد صحیح در قرآن به کار است را با هم جمع کنیم، عددی از مضربهای 19 بدست می‌آید:

عدد: 100000 ... 4 3 2 1

تکرار در قرآن $145 + 15 + 17 + 12 \dots 1 \leftarrow$ جمع = $285 (15 \times 19)$

و: ترتیب سوره‌های قرآن

26- تعداد سوره‌های قرآن 114 سوره می‌باشد که این عدد مضربی از 19 است: (19×6)

27- اگر اعداد فرد سوره‌های قرآن را با هم جمع کنیم عدد حاصله مضربی از 19 است:

$$1+3+5+7+9+11+13+15+17+\dots+113=3249 (19 \times 171)$$

28- اگر اعداد زوج سوره‌های قرآن را نیز جمع کنیم، عددی با مضرب 19 بدست می‌آید:

$$2+4+6+8+10+12+14+16+18+\dots+114=3306 (19 \times 174)$$

29- سوره‌هایی که شماره آنها در مصحف از مضربهای عدد 19 است عبارتند از:

1. سوره مریم 19 (1×19)

2. سوره ص 38 (2×19)

3. سوره حدید 57 (3×19)

4. سوره انسان 76 (4×19)

5. سوره تین 95 (5×19)

6. سوره ناس 114 (6×19)

حال با توجه به این سوره هانتایج زیر بدست می آید:

الف) حاصل جمع این اعداد برابر با 399 می باشد که مضربی از 19 است:

$$21 \times 19 = 19 + 38 + 57 + 76 + 95 + 114 = 399$$

ب) ترتیب نزول این سوره به ترتیب عبارت است از: 21-28-98-94-38-44 که جمع این عدد برابر است با 323 که این عدد مضربی از 19 است: (17*19)

ج) حاصل جمع مجموع ترتیب در مصحف و ترتیب نزول برابر است با 722 که این عدد مضربی از 19 است:

$$399 + 323 = 722 \quad (38 \times 19)$$

مواردی که در مورد اعجاز عدد 19 در قرآن ذکر گردید، تنها گوشه ای از انبوه موارد و مصادیقی

است که در کتب مختلف پیرامون این عدد آمده است. 14.

آیا ممکن است تمامی این موارد از روی اتفاق و تصادف باشد و هیچ حکمتی در آن نهفته نباشد؟!

حروف مقطعه و ارتباط با عدد 19

قبل از وارد شدن در بحث اعجاز عدد 19 در حروف مقطعه نکاتی در مورد حروف مقطعه یادآوری می شود:

1. سوره هایی که دارای حروف مقطعه هستند، 29 سوره می باشند که این عدد مساوی با حروف هجائیه در زبان عربی است که سوره های قرآن از آنها تشکیل شده است.

2. از 29 سوره که دارای حروف مقطعه هستند، 10 سوره از آنها حروف مقطعه آیه مستقل نیستند که آنها عبارتند از: «الر، الر، المر، الر، الر، طس، ق، ص، ن» ولی 19 سوره باقیمانده از سوره هایی هستند که حروف مقطعه آنها آیه محسوب می شود.

3. حروف فواتح سوره ها و مقطعه بدون تکرار، 14 حرف می باشند: «ل، م، ر، ص، ک، ه، ی، ع، ط، س، ح، ق، ن»

4. تعداد حروف مقطعه بدون تکرار 14 کلمه می‌باشد: «بقره (الم)، اعراف (المص)، یونس (الر)، رعد (المر)، مریم (کهیعص)، طه، شعراء (طسم)، نمل (طس)، یس، ص، غافر (حم)، شوری (حم) عسق، ق، ن»

5. فقط سوره‌های «حوامیم» در ترتیب مصحف پشت سرهم هستند: 40، 41، 42، 43، 44، 45، 46.
6. اولین سوره نازل از سور مقطعه، سوره قلم (ن)، سپس سوره ق و سپس سوره ص می‌باشد.
7. محاسبات در این نوشتار بر اساس رسم الخط عثمانی است.
در مورد اعجاز عدد 19 در حروف مقطعه مطالب زیادی در کتب مختلف بیان شده است که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

الف) ترتیب سوره‌ها:

1- اگر از سوره بقره (الم) شمارش را آغاز کنیم، سوره طه نوزدهمین سوره خواهد بود.

بقره - آل عمران - نساء - مائده ... طه

1 2 3 4 ... 19

2- همچنین اگر از سوره طه شمارش را آغاز کنیم به سوره ص می‌رسیم که نوزدهمین سوره خواهد بود.

3- همچنین اگر از سوره سجده (الم) شمارش را آغاز کنیم، سوره ق نوزدهمین سوره خواهد بود.

4- همچنین اگر از سوره ق شمارش را آغاز کنیم، سوره قلم (ن) نوزدهمین سوره خواهد بود.

5- سوره «مریم» (کهیعص) در قرآن نوزدهمین سوره می‌باشد.

6- اگر از سوره مریم (کهیعص) شمارش را آغاز کنیم، سوره صافات نوزدهمین سوره خواهد بود

که قبل و بعد از این سوره دو سوره یس و ص قرار دارند که از حروف مقطعه هستند.

7- تعداد سوره‌ها از سوره بقره (الم) تا سوره قلم (ن) 67 سوره می‌باشد که اگر تعداد سوره‌های

دارای حروف مقطعه را از آن کم کنیم، عدد حاصل از ضربهای عدد 19 است: $67-29=38$

(19×2)

8- اگر عدد حروف مقطعه (بدون تکرار) را که 14 حرف می‌باشد، با تعداد کلمات حروف مقطعه

(بدون تکرار) که آن نیز 14 کلمه می‌باشد و تعداد سوره‌های دارای حروف مقطعه (29 سوره) جمع

نماییم، عدد حاصله ضربی از عدد 19 خواهد بود:

$$14 + 14 + 29 = 57 \quad (3 \times 19)$$

- 9- از 29 سوره که دارای حروف مقطعه هستند، 10 سوره از آنها حروف مقطعه آیه مستقل نیستند که عبارتند از: یونس (الر) یوسف (الر) - هود (الر) - رعد (الم) - ابراهیم (الر) - حجر (الر) - نمل (طس) - ص - ق - قلم (ن). ولی در 19 سوره باقیمانده، حروف مقطعه آیه مستقلی می باشد.
- 10- تعداد حروف مقطعه 38 حرف می باشد که این مضربی از عدد 19 است: (19×2)
- 11- تعداد حروف مقطعه تا سوره مریم (کهیصص) که نوزدهمین سوره در ترتیب مصحف است، 19 حرف می باشد و همچنین تعداد حروف مقطعه از سوره مریم تا سوره قلم (ن) که آخرین سوره دارای حروف مقطعه است، نیز 19 حرف می باشد.
- 12- سوره هایی که حروف مقطعه آنها «الر» و «الم» است، در ترتیب مصحف به این صورت است: یونس (الر) - هود (الر) - یوسف (الر) - رعد (الم) - ابراهیم (الر) - حجر (الر). مجموع حروف این سوره ها برابر با 19 حرف می باشد.
- 13- سوره ص در ترتیب مصحف، 38 است که مضربی از عدد 19 می باشد: (19×2)

ب) تکرار حروف مقطعه

- 14- سوره ق دارای 57 «ق» می باشد که این عدد مضربی از عدد 19 است: (19×3)
- 15- حرف «ق» در سوری شوری (حم عسق) 57 مرتبه به کار رفته است که مضربی از عدد 19 است: (19×3)
- 16- مجموع حرف «ق» در این سوره 114 است که مضربی از عدد 19 است: (19×6)
- 17- تعداد حرف «ن» 133 می باشد که مضربی از عدد 19 است: (19×7)
- 18- تعداد حرف «ص» در سه سوره ذیل عبارتند از:
1. سوره اعراف (المص): 97
  2. سوره مریم (کهیصص): 26
  3. سوره ص: 29
- مجموع: 152 ← (8×19)
- 19- مجموع تکرار دو حرف «ی» و «س» در سوره «یس» 285 می باشد: (19×15)
- 20- مجموع تکرار حروف «ک»، «ه»، «ی»، «ع»، «ص» در سوره مریم (کهیصص) برابر با 798 می باشد: (19×42)

تناسب در تکرار الفاظ قرآن

- 1- کلمات «دنیا» و «آخرت» به صورت مفرد در قرآن هر کدام 115 مرتبه به کار رفته است.
- 2- دو کلمه «شیطان» و «فرشته» (ملائکه) در قرآن 68 مرتبه به صورت جداگانه به کار رفته است. همچنین مشتقات هر یک از این دو کلمه 20 مرتبه در قرآن به کار رفته است که جمعاً 88 مرتبه و به طور مساوی در قرآن آمده است.
- 3- دو لفظ زندگی «الحیاء» و مرگ «الموت» به طور مساوی در قرآن 145 مرتبه به کار رفته است.
- 4- کلمه‌های سود و زیان «نفع و ضرر» با مشتقاتشان هر کدام در قرآن 50 مرتبه تکرار شده است.
- 5- تابستان و گرما «الصیف و الحر» برابر با زمستان و سرما «الشتاء و البرد» به تعداد مساوی 5 مرتبه در قرآن به کار رفته است:
- لفظ تابستان و زمستان در قرآن یک مرتبه و گرما و سرما هر کدام 4 مرتبه ذکر گردیده است.
- 6- خوبی‌ها «صالحات» و بدی‌ها «سیئات» در قرآن به یک اندازه و به تعداد 167 مرتبه به کار رفته است.
- 7- کلمه «الرحمن» در قرآن 57 مرتبه و کلمه «الرحیم» دو برابر آن یعنی 114 مرتبه در قرآن به کار رفته است.
- 8- کلمه «فجّار» 3 مرتبه و کلمه «ابرار» 6 مرتبه در قرآن به کار رفته است.
- 9- «سماوات السبع» در قرآن 7 مرتبه به کار رفته است.
- 10- کلمات «الجهر» و «العلائیة» همراه با مشتقات به طور جداگانه 13 مرتبه در قرآن به کار رفته است.
- 11- کلمه «الشهر» در قرآن به تعداد ماههای سال یعنی 12 مرتبه به کار رفته است.
- 12- کلمه «یوم» در قرآن به تعداد روزهای سال یعنی 365 مرتبه به کار رفته است.
- 13- کلمه «الساعة» در قرآن به تعداد ساعات شبانه‌روز یعنی 24 مرتبه به کار رفته است.
- 14- «سجده» و مشتقات آن 34 مرتبه به تعداد سجده‌های نمازهای یومی، در قرآن به کار رفته است.
- 15- «شیعه» و مشتقات آن 12 مرتبه به تعداد امامان شیعه در قرآن به کار رفته است.
- 16- لفظ «فرقه» همراه با مشتقات به تعداد فرقه‌های امت پیامبرصلی الله علیه وآله وسلم و 72 مرتبه به کار رفته است.
- 17- واژه «جزاء» در قرآن 117 مرتبه به کار رفته است. و واژه «المغفرة» دو برابر آن یعنی 234 مرتبه به کار رفته است. 16

موافقان و مخالفان اعجاز عددی قرآن

پس از طرح بحث اعجاز عددی قرآن توسط دکتر رشاد خلیفه، عکس عملهای متفاوتی از سوی قرآن پژوهان نسبت به این بحث صورت گرفت. افراد زیادی از این موضوع استقبال کردند و کوشیدند تا موارد دیگری از این اعجاز را کشف نمایند و کتابهای زیادی نیز در این زمینه نوشتند. در مقابل نیز عده کمی به مخالفت با این مسئله پرداختند و کوشیدند تا اثبات نمایند که هیچگونه اعجازی در زمینه اعداد و ریاضی در قرآن قابل اثبات نیست. آنان نیز به نوبه خود مقالات و کتابهایی در رد نظریه اعجاز عددی نوشتند و با ذکر اشتباهات قائلین به اعجاز عددی قرآن پایه‌های این نظریه را متزلزل ساختند.

عده‌ای هم در این مسئله راه احتیاط را در پیش گرفته و هیچگونه اظهار نظری در رد یا تأیید آن نکردند، بلکه به عنوان احتمال، مواردی از این اعجاز را بیان نمودند. اینک برای آشنایی بیشتر با این نویسندگان و کتاب‌های آنان در دو قسمت موافقان و مخالفان به معرفی آنها می‌پردازیم:

موافقان اعجاز عددی قرآن

1- معجزه القرآن الکریم، دکتر رشاد خلیفه

دکتر رشاد خلیفه را می‌توان مبتکر و نظریه‌پرداز بحث اعجاز عددی قرآن دانست. وی اولین کسی بود که نظریه اعجاز عددی قرآن را مطرح کرد. و پس از بررسی و کار روی قرآن با استفاده از پایانه به نتایجی رسید.

وی موفق به کشف رموز قرآن در رابطه با عدد نوزده و مفتاح حروف مقطعه شد که بعضی از موارد آن ذکر گردید. وی پس از ذکر مواردی از اعجاز قرآن به نتایجی رسید که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

1. قرآن کلام خدا و معجزه الهی است و هیچ کس نمی‌تواند ادعا کند که این نظم ریاضی و دقیق قرآن توسط انسان صورت گرفته است.
2. ترتیب موجود سوره‌های قرآن، و همچنین ترتیب نزول آنها ترتیبی الهی است.
3. محل نزول سوره‌های قرآن اعم از مکی یا مدنی مورد تأیید است.
4. تقسیم آیات در هر سوره به امر الهی صورت گرفته است.
5. شیوه کتابت رسم الخط قرآن به دستور خداوند صورت گرفته است.
6. آیه «بسم الله الرحمن الرحيم» جزء تمام سوره‌ها به جز سوره «توبه» می‌باشد که این مسئله با توجه به نظم ریاضی قرآن قابل اثبات است. 17

2- الاعجاز العددي للقرآن الكريم، عبدالرزاق نوفل

پس از دکتر رشاد خلیفه نظریه اعجاز عددی قرآن توسط عبدالرزاق نوفل، قرآن پژوه معاصر مصری بسط و گسترش پیدا کرد. وی در این کتاب که در سه بخش تنظیم شده است به ذکر پاره‌ای از کلمات کلیدی قرآن پرداخته که دارای ارتباط و تناسب با هم می‌باشند.

ایشان در مقدمه کتابش بیان می‌کند که این‌جانب در سال 1959 میلادی در خلال تألیف کتاب «الاسلام دین و دنیا» متوجه شدم که تعداد لفظ «دنیا» در قرآن مساوی با لفظ «آخرت» است. همچنین در سال 1968 میلادی در هنگام تألیف کتاب «عالم جن و ملائکه» متوجه شدم که کلمه «شیطان» به اندازه کلمه «ملائکه» در قرآن به کار رفته است. همین مسئله باعث تعجب من شد. نوفل پس از پژوهش در قرآن مواردی دیگر از اعجاز قرآن را در سه بخش زیر سامان داد:

1- موضوعاتی که مثل و مانند یکدیگرند.

2- موضوعاتی که در تقابل و تضاد یکدیگرند.

3- موضوعاتی که با یکدیگر مرتبط هستند.

وی در پایان کتاب خود چنین نتیجه می‌گیرد:

1- قرآن معجزه است و امکان ندارد که نظم ریاضی قرآن تصادفی و اتفاقی باشد.

2- مواردی که یاد شد تنها گوشه‌ای از این اعجاز است. و اگر در قرآن تدبّر و تأمل شود، موارد بیشتری از این نوع اعجاز کشف خواهد شد.

3- اعجاز عددی قرآن اعجاز حقیقی و ملموس است نه اعجاز ادعایی و این نوع اعجاز قابل

مناقشه نیست؛ چون زبان اعداد و ریاضی قابل قبول برای همه می‌باشد. 18

شایان یاد است که این کتاب دو بار به فارسی ترجمه شده است:

1. ترجمه توسط آقای مصطفی حسینی طباطبایی بنام اعجاز عددی در قرآن کریم سال 1362

2. ترجمه توسط آقای سعید همایون بنام معجزه اعداد در قرآن کریم سال 1383

3- معجزه الأرقام و الترقيم فی القرآن الكريم، عبدالرزاق نوفل 19

این کتاب صورت تکمیل شده کتاب قبلی نوفل است و حاوی مطالبی است که در کتاب قبلی نیامده است. وی همچنین در این کتاب به پاره‌ای از نقدها و مخالفت‌هایی که درباره این نظریه مطرح شده است، پاسخ داده است.

4- من الاعجاز البلاغی و العددي للقرآن الكريم، دکتر ابوزهره النجدی 20

دکتر نجدی که از قرآن پژوهان شیعی و اهل مصر می‌باشد، در ادامه کار آقای نوفل موارد دیگری را به تحقیقات قبلی افزوده است: مثل: «ساعه» در قرآن 24 مرتبه به تعداد شبانه‌روز، «مساوات البسع» هفت مرتبه، «سجده» و مشتقات آن 34 مرتبه به تعداد سجده‌های نمازهای شبانه‌روز و...

5- اعجاز الرقم 19 فی القرآن‌الکریم، بسام نهاد جرار

ایشان پس از بیان توضیحاتی در مورد تحقیقات دکتر رشاد خلیفه در مورد اعجاز عدد 19، مواردی از اشتباهات وی را متذکر می‌شود و در ادامه در طی 4 فصل و یک خاتمه به اثبات اعجاز عددی قرآن خصوصاً عدد 19 می‌پردازد. وی در فصل اول کتاب (که عمده حجم کتاب را تشکیل می‌دهد) به موارد زیادی از اعجاز عدد 19 در حروف مقطعه می‌پردازد که مرتبط با عدد 19 یا مضربهای این عدد می‌باشند. در فصل دوم نیز به مواردی از اعجاز عدد 19 پیرامون ماه و خورشید و روابط بین آنها و بعضی اصطلاحات بشری می‌پردازد. 21. ایشان در مباحث مقدماتی کتاب خود در پاسخ به کسانی که به جهت قداست عدد 19 در بعضی فرقه‌های ضالّه به مخالفت با این اعجاز برخاسته‌اند، می‌نویسد:

«درست است که طائفه منحرفه بهائیت عدد 19 را مقدس می‌شمارند و سال و ماه خود را تقسیم بر 19 می‌کنند، اما این مسئله مانع از تحقیق و بررسی در رابطه با عدد 19 نمی‌باشد؛ چرا که بد استفاده کردن از چیزی ناسازگار با استفاده صحیح دیگران نیست... چرا که ما می‌دانیم، قبل از اسلام و در دوران جاهلیت، اعراب در مراسم حج شرکت نموده و آن را همراه با انواع انحرافات و بدعتها بجا می‌آوردند. در حالی که اسلام به خاطر اعمال خرافی عرب جاهلیت، هیچگاه حج را ملغی نکرد؛ بلکه به مخالفت با انحرافات در حج پرداخت و حج ابراهیمی را تأیید فرمود. بنابراین تقدس اعداد در اسلام هیچ جایی ندارد و موضع مسلمانان نیز کاملاً روشن و واضح است. آنان هیچ عددی را مقدس نمی‌شمارند، در حالی که می‌دانند خدای واحد یکی است و خداوند هفت آسمان را خلق کرد و مسلمانان هفت دور به دور کعبه طواف می‌کنند و می‌دانند که هفت هفت روز است و مسلمانان در سجده بر هفت عضو از اعضای بدن تکیه می‌کنند و... آیا این مسئله باعث می‌شود که مسلمانان عدد یک یا هفت را مقدس بشمارند؟! آیا اعجاز عدد 19 مبتنی بر قداست این عدد است؟! کدام حکم نقلی و منطقی عقلی آن را تأیید می‌کند؟» 22

این کتاب دارای 175 صفحه می‌باشد.

6- ارهاضات الاعجاز العددی فی القرآن‌الکریم، بسام نهاد جرار 23

این کتاب دارای یک مقدمه، 6 فصل و یک خاتمه است. نویسنده در فصل اول پیرامون مدخل بحث اعجاز عددی قرآن در سوره مدثر می‌پردازد و بحث عدد 19 را مطرح می‌کند. در فصل دوم به اعجاز قرآن در ترتیب سوره‌ها می‌پردازد و در آخر نتیجه می‌گیرد که ترتیب آیات و سوره‌های قرآن توقیفی است. در فصل سوم اعجاز عدد 19 در حروف مقطعه را بررسی می‌کند. فصل چهارم را به بحث حروف ابجد و اعجاز عددی در رابطه با آنها اختصاص داده است. در فصل چهارم اعجاز ریاضی در عالم ستارگان و فلک را مطرح می‌کند. در فصل پنجم نیز به اعجاز عدد 285 در سوره جن و ارتباط با عدد 19 می‌پردازد و در خاتمه اعجاز قرآن را از این طریق اثبات می‌کند. شایان یاد است که این نویسنده کتابها و مقالات زیادی در مورد اعجاز عددی قرآن دارد. 24

7- الصدفة المنظمة؛ الاعجاز العددی فی القرآن، فرید قبطنی 25

اصل این کتاب به زبان فرانسه می‌باشد که نویسنده در مقام احتجاج با همه اهل کتاب (چه علمای دین و چه علمای ریاضی، فیزیک، بیولوژی، مورخین و...) و دفاع از ساحت قرآن کریم آن را به رشته تحریر درآورده است. تا با توجه به علمی بودن این کتاب سندی باشد برای حقانیت قرآن کریم.

نویسنده در این کتاب به توجه با مسائل علم ریاضی (که مورد اتفاق همه علماست) به مواردی از اعجاز عدد 19 در سوره‌های علق، مدثر و ارتباط بین آنها پرداخته است. در ادامه نیز مواردی از اعجاز عدد 19 در ترتیب سوره‌های قرآن، حروف مقطعه و تناسب و ارتباط آنها با یکدیگر اشاره نموده است. در پایان نیز اعجاز عدد 19 در سوره‌های زوج مصحف را مطرح نموده است. شایان یاد است که این کتاب پس از انتشار در سال 1998 میلادی مورد استقبال غیرمسلمانان قرار گرفت و در سال بعد نیز چاپ دوم آن وارد بازار گردید.

8- اعجازات حدیثه علمیة و رقمیة فی القرآن، الدكتور رفیق ابوالسعود 26

ایشان در کتاب خود مطالبی شبیه مطالب عبدالرزاق نوفل دارد و به ذکر پاره‌ای از موضوعات مرتبط با هم و ارقام مربوط به آنها می‌پردازد. و از این طریق اعجاز قرآن را ثابت می‌کند. مثل:

الرحمن	57 مرتبه	الرحیم	114 مرتبه
الجزء	117 مرتبه	المغفره	234 مرتبه
العسر	12 مرتبه	الیسر	36 مرتبه
الفجار	3 مرتبه	الابرار	6 مرتبه

لازم به ذکر است که این کتاب مورد استقبال مسلمانان قرار گرفت و چندین مرتبه چاپ شد. چاپ اول این کتاب در سال 1991 میلادی در دمشق می‌باشد و چاپ پنجم این کتاب نیز در سال 1418 هـ وارد بازار گردید.

9- اسرع الحاسبین؛ ملامح جدیدة للاعجاز العددی فی القرآن الکریم، عاطف علی صلیبی 27 نویسنده در این کتاب که دارای هجده مبحث است به صورت بسیار دقیق و پیچیده حروف مقطعه را مورد بررسی قرار داده و آنها را که دارای حروف مشترک هستند در یک گروه دسته‌بندی نموده، و ارتباط آنها با آیه بسمله و ترتیب نزول قرآن را با استفاده از اعداد و ارقام بیان نموده است. در پایان کتاب نیز حروف سوره‌های قرآن کریم را به صورت جدول به تفکیک سوره آورده است. این کتاب در 329 صفحه و چاپ اول آن مربوط به تاریخ 2001 میلادی می‌باشد.

10- معجزه القرن العشرين من کشف سباعیه و ثلاثیه اوامر القرآن الکریم، ابن خلیفه علیوی 28 ایشان در کتاب خود آورده است که 90 درصد اوامر قرآن، هفتگانه یا سه‌گانه یا یگانه است و پس از ذکر موارد اوامر قرآن و اعداد منظم در ارتباط با آنها، اعجاز قرآن را نتیجه می‌گیرد. به عنوان مثال: امر «اعبدوا» را سه بار به همه مردم خطاب کرده است؛ سه بار نسبت به اهل مکه که در قرآن آمده و سه بار نسبت به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله وسلم آمده است. پیامبران الهی مثل شعیب، نوح، هود، صالح و حضرت عیسی علیه السلام هر کدام سه بار به قوم خود گفته‌اند و این از عجایب است! این کتاب دارای 110 صفحه می‌باشد که در سال 1983 میلادی برای نخستین بار چاپ شده است.

11- المنظومات العددیه فی القرآن العظیم، مهندس مصطفی ابوسیف بدران 29 نویسنده در این کتاب روابط ریاضی در حروف مقطعه و لفظ جلاله «الله» را مورد بررسی قرار داده است و نظم اعجاز گونه قرآن را از این طریق ثابت نموده است. این کتاب در 88 صفحه چاپ شده است.

12- الاعجاز العددی فی سوره الفاتحه، طلحه جوهر 30

ایشان محور بحث در کتابش را عدد 19 قرار داده است و به بحث در رابطه با ارتباط میان آیه بسمله، سوره فاتحه و عدد 19 پرداخته است. همچنین به اعجاز در کلمات فرد و زوج سوره فاتحه پرداخته است. در نهایت از تمام این موارد اعجاز عددی و نظم ریاضی قرآن را نتیجه گرفته است.

13- موسوعه الاعجاز الرقمی، المهندس عبدالدائم الكحيل

نویسنده این کتاب برای اثبات اعجاز عدد هفت به موارد زیادی از این اعجاز در قرآن پرداخته است. وی این کتاب را در یک مقدمه و 11 بحث سامان داده است و به مباحثی چون اعجاز رقم 7، ضوابط اعجاز رقمی، اولین آیه سوره حمد، اسرار حروف مقعظه، تکرار آیات در قرآن، ترتیب سوره‌های قرآن، اسرار قصه‌های قرآنی و... و ارتباط آنها با عدد 7 پرداخته و به مصادیق زیادی از این اعجاز اشاره نموده است. این کتاب مشتمل بر 713 صفحه می‌باشد.

شایان یاد است که این نویسنده بیش از 30 کتاب و مقاله در مورد اعجاز عددی قرآن دارد. 31

14- شبکه ریاضی قرآن، احمد دیدات 32

نویسنده در این کتاب بر اساس یافته‌های علمی دکتر رشاد خلیفه به بیان شبکه دقیق ریاضی قرآن پرداخته و به مباحثی از قبیل: دورنمایی از گذشته، اعجاز علمی قرآن، اعتراف بزرگان ادب، اعجاز عدد 19، محاسبه و شانس، غیر بشری بودن قرآن، معجزه ریاضی و... پرداخته است. ایشان در فصل هشتم که اختصاص به معجزه ریاضی قرآن دارد به نکته جالبی در مورد حرف «ق» و «ص» اشاره کرده و می‌نویسد:

«تعداد تکرار حرف «ق» در دو سوره ق و شوری (حم عسق) که دارای حروف مقعظه «ق» می‌باشد برابر با $6 \times 19 = 114$ می‌باشد. از طرفی هم خداوند در قرآن به صراحت 12 مرتبه تعبیر «قوم لوط» را به کار برده است ولی در این مورد فقط یک استثناء مشاهده می‌شود و آن هم آیه 13 سوره ق می‌باشد که از تعبیر «اخوان لوط» استفاده نموده است. اگر در این آیه هم مانند موارد قبلی تعبیر به «قوم لوط» می‌کرد، در این صورت تعداد حرف ق در این دو سوره 115 مرتبه می‌شد که دیگر این عدد مضربی از عدد 19 نبود! بنابراین به این صورت با کاربرد تعبیر «اخوان لوط» این مسئله حل شده است. 33»

شبیبه همین مطلب را در مورد حرف «ص» در «بصطه» در آیه 247 سوره بقره دارد. این کتاب در 143 صفحه توسط آقای ساسان حبیب‌وند به فارسی ترجمه شده است.

15- معجزه القرآن العددیه، صدقی الییک 34

نویسنده در این کتاب به موارد از اعجاز عدد 19 در حروف مقطعه می‌پردازد. همچنین اعجاز در اعداد صحیح و کسری به کار گرفته در قرآن، و ارتباط آن با عدد 19 را نیز بیان می‌کند.

16- ماوراء احتمال، عبدالله اریک

این کتاب در چهار فصل تنظیم شده است. نویسنده در مقدمه کتاب پیرامون سیستم ریاضی قرآن کریم سخن گفته و در ادامه به منحصر به فرد بودن قرآن کریم اشاره می‌کند. وی در فصل سوم به کشف سیستم ریاضی قرآن و اعجاز عدد 19 اشاره می‌پردازد و در فصل چهارم موارد و مصادیقی از اعجاز عدد 19 مربوط به آیه بسمله و کلمات آن را بیان می‌کند. و در پایان نیز چنین می‌گیرد که مطالب بیان شده در این کتاب فقط ذره کوچکی از این سیستم ریاضی قرآن است که در سطحی وسیع‌تر در قرآن وجود دارد. 35

لازم به ذکر است که پیچیده‌ترین محاسبات در اعجاز عددی قرآن مربوط به همین کتاب است.

17- المعجزه؛ نظریه قرآنیة فی الاعجاز القرآنی، مهندس عدنان الرفاعی 36

مهندس رفاعی در این کتاب سخنانی شبیه سخنان آقای عبدالرزاق نوفل دارد. ایشان معتقد است که تمام کلماتی که در قرآن آمده است ارتباط تام و حقیقی با آن چیزی دارد که آن را وصف می‌کند و به نام آن نامیده شده است.

به عنوان مثال: یک سال کامل 365 روز می‌باشد و زمین 365 بار به دور خود می‌چرخد. بنابراین خداوند نیز که خالق این جهان است، این مسئله را در کتاب خود به تصویر کشیده است، تصویری که دقیقاً مطابق با واقعیت فلکی آن است. از این رو، مشاهده می‌کنیم که واژه «یوم» به صورت مفرد در قرآن کیریم 365 مرتبه به کار رفته است.

مانند این مسئله، دَوْران ماه به دور زمین است که ماهها از آن بوجود می‌آیند و خداوند نیز که خالق این مسئله است، کلمه «شهر» را در قرآن 12 مرتبه به کار برده است که اشاره به همین قضیه دارد.

ایشان در ادامه به موارد زیادی از اینگونه موارد می‌پردازد و چنین نتیجه می‌گیرد که چون زبان استدلال در این کتاب ریاضی و اعداد است، بنابراین به جهت عدم اختلاف انسانها در این گونه مسائل، اعجاز قرآن ثابت می‌شود.

نویسنده در پایان کتاب به نقدهایی که توسط دیگران بر این نظریه وارد شده است به صورت مستدل در 56 صفحه جواب داده است. این کتاب در 304 صفحه (بدون ضمیمه) نوشته شده است.

18- آیت کبری؛ معجزه جاوید قرآن کریم، دکتر سیدمحمد فاطمی 37

نویسنده در این کتاب با توجه به عدد 19 و نوزده حرف بودن «بسم الله الرحمن الرحيم» به صورت گسترده و مستدل به ذکر اعجاز عددی قرآن پرداخته است. نویسنده در این باره می‌نویسد:

«اساس این معجزه مسلم جاودانی بر یک نظام عجیب ریاضی مبتنی است که شمار حروف مقطعه سرآغاز سوره‌ها در هر کدام از آنها به تنهایی یا به صورت گسترده در بین سور، مضرب صحیحی از تعداد حروف نوزده‌گانه «بسم الله الرحمن الرحيم» اولین آیه قرآن کریم می‌باشد. بررسی این حجت قاطع با توجه به حالات و شرایط زمانی و مکانی نزول وحی نشان می‌دهد که طرح و ابداع یک چنین شبکه پیچیده و رابطه خارق العاده حروف و کلمات که نظیر آن در سرتاسر تمدن بشری، در هیچ کتاب دیگری دیده نشده است، خارج از قدرت و فکر و هوش انسان است و احتمال وقوع آن نیز بر حسب تصادف، غیرممکن و کاملاً مردود است.» 38

این کتاب در 16 بخش و 152 صفحه سامان یافته است که بدون حروفچینی و به صورت دست‌نوشته اصلی به چاپ رسیده است.

19- اعجاز ریاضی زوج و فرد در قرآن کریم، کورش جم نشان 39

نویسنده این مقاله با توجه به آیه 89 سوره فجر «والشفع و الوتر» که خداوند به «زوج و فرد» سوگند یاد کرده است، به این فکر افتاده است که شاید یک نظام عددی بر مبنای زوج و فرد در قرآن وجود داشته باشد.

بنابراین به دنبال این فرضیه، شروع به تحقیق کرده و به نتایج جالبی رسیده است. ایشان به این حقیقت پی برده است که تعداد سوره‌ها و ترتیب قرار گرفتن آنها و تعداد آیات هر سوره دقیقاً باید همین سان باشد که هست و اگر تغییر و یا جابجائی در آنها صورت گیرد، کد ریاضی زوج و فردی که در آن جای داده شده، چنین جواب نمی‌دهد.

وی پس از طرح جدول اعداد زوج و فرد قرآن به این نتایج رسیده است:

1- جمع کل اعداد زوج (که از حاصل جمع شماره و تعداد آیات سوره به دست آمده) دقیقاً برابر با تعداد آیات قرآن یعنی 6236 است!

- 2- جمع کل اعداد فرد (که از حاصل جمع شماره و تعداد آیات سوره به دست آمده) دقیقاً مساوی با 6555 است که این عدد معادل مجموع شماره‌های سوره‌های قرآن است!
- 3- در جدول زوج و فرد قرآن که هر یک از 57 سوره تشکیل شده‌اند، درست 30 سوره با تعداد آیات زوج و 27 سوره با تعداد آیات فرد شرکت شده‌اند!

20- تفسیر نمونه، آیه‌الله مکارم شیرازی 40

نویسنده این تفسیر ذیل عنوان «تفسیر حروف مقطعه با مغزهای الکترونیکی» پیرامون کشفیات دکتر رشاد خلیفه سخن به میان آورده و پس از ذکر بیوگرافی و خلاصه کار و تحقیقات آقای خلیفه به نتایج ایشان در رابطه با حروف مقطعه و فراوانی هر یک از این حروف (ق، ص، ن، المص، المر، کهیصص، الم، و...) در اینگونه سوره‌ها اشاره نموده است.

وی در انتها چنین نتیجه می‌گیرد که حروف قرآن مجید که در طی 23 سال بر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم نازل شده، حساب بسیار دقیق و منظمی دارد و هر یک از حروف الفبا با مجموع حروف هر سوره دارای یک نسبت ریاضی کاملاً دقیق است که حفظ و نگهداری چنین نسبتی برای بشر - بدون استفاده از مغزهای الکترونیکی - امکان‌پذیر نیست.

نویسنده در عین حال اضافه می‌کند که شکی نیست که بررسی‌های دانشمند مزبور چون در آغاز راه است، خالی از نقایص نیست که باید با حوصله تمام، به وسیله او و دانشمندان دیگر تکمیل گردد.

با توجه به اینکه کتاب‌ها و مقالات در رابطه با اعجاز عددی قرآن بسیار زیاد است و یادکرد همه آنها بیرون از حوصله این گفتار می‌باشد به همین اندازه در بیان دیدگاه موافقان این اعجاز بسنده نموده و ذکر موارد بیشتر را به فرصتی دیگر مولکول می‌کنیم.

مخالفان اعجاز عددی قرآن

پس از تحقیق و تتبع فراوان متوجه شدیم که فقط عده کمی از قرآن‌پژوهان به مخالفت با اعجاز عددی قرآن برخاسته‌اند. این گروه با رد دلایل و بیان اشتباهات قائلین به اعجاز عددی قرآن، کتابها و مقالاتی نوشته‌اند که به آنها اشاره می‌شود:

- 1- تسعة عشر ملكاً، بیان ان فریه الاعجاز العددی للقرآن خدعه بهائیه، حسین ناجی محمد

همان‌گونه که از نام کتاب پیداست، نویسنده به شدت به کسانی که عدد 19 را یکی از اسرار قرآن می‌دانند حمله می‌کند و آن را نقشه و نیرنگ بهائیت می‌داند.

وی متذکر می‌شود که عدد 19 از شعارهای بهائیان است که در نظر مسلمانان این فرقه مرتد و کافر هستند؛ و شواهدی می‌آورد که سال در نظر آنان 19 ماه است؛ هر ماهی نیز 19 روز است؛ کتاب «البیان» آنان 19 قسمت است و هر قسم آن 19 باب است؛ و عدد نمازهای یومیه آنها 19 رکعت است و ...

در بخش دیگر بیان می‌کند که عدد 19 ویژه قرآن نیست و جملاتی را بیان می‌کند که بدون استفاده از رایانه بر اساس عدد 19 شکل گرفته است در حالی که مطالب آن باطل است. مثل: «لابعث و لاحساب و لاجهنم»، «لاصراط و لاجنۃ و لانعیم» و ... سپس بیان می‌کند که رابطه‌ای میان «بسم الله الرحمن الرحيم» و حروف مقعظه سوره‌ها و جهنم (نوزده ملک جهنم) وجود ندارد.

در بخش دیگری خطاهای عددی قائلین به اعجاز عددی را توضیح می‌دهد. 42.

2- المعجزه القرآنیة؛ الاعجاز العلمی و الغیبی، دکتر محمد حسن هیتو 43

ایشان تقریباً همان مطالب حسین ناجی محمد را تأیید و تکرار می‌کند. 44.

3- اعجاز عددی و نظم ریاضی قرآن، عباس یزدانی 45

نویسنده از کسانی است که شدیداً با اعجاز عددی قرآن به مخالفت برخاسته و تلاش زیاد دارد که اثبات نماید، هیچ‌گونه اعجاز عددی و ریاضی در قرآن وجود ندارد. ایشان در آغاز مقاله نسبتاً طولانی خود پس از بیان کشف دکتر رشاد خلیفه در رابطه با اعجاز عدد 19 به معرفی قرآن از طریق خود قرآن و احادیث می‌پردازد و آیات و روایات گوناگونی را در توصیف قرآن بیان نموده و چنین جمع‌بندی می‌کند که در هیچ جای قرآن حتی به طور ضمنی ما به اینگونه کاوش‌ها دعوت نشده‌ایم. و در بیانات امامان و سیره عملی آنها نیز مشاهده نشده است که قرآن را از این منظر بنگرند و مطالبی هر چند به صورت ضمنی و تلویحی، در مورد تعداد حروف و کلمات قرآن و روابط ریاضی بین آنها گفته باشند و لااقل سرنخی در این مقوله به دست داده باشند تا با اطمینان خاطر در این رشته وقت صرف کنیم و دلخوش باشیم که اگر تا کنون به نتیجه نرسیده‌ایم، امید است که در آینده به نتایجی جالب دست یابیم.

از علمای بزرگ، حتی ریاضی‌دانان نظیر: خواجه نصیر طوسی و شیخ بهائی نیز نقل نشده است که چنین سیر و سیاحتی را در قرآن نشان داده باشند.

ایشان پس از بیان این مقدمه نقدهایی بر کتابها و مقالات ذیل مطرح می‌کند:

«معجزه القرآن الکریم» دکتر رشاد خلیفه؛ المعجزه مهندس عدنان رفاعی؛ آیت کبری، دکتر سیدمحمد فاطمی؛ مقاله اعجاز ریاضی قرآن در خصوص اعداد زوج و فرد؛ ماوراء احتمال عبدالله اریک؛ الاعجاز العددي في القرآن الکریم عبدالرزاق نوفل؛ من الاعجاز البلاغی و العددي للقرآن الکریم دکتر ابو زهراء النجدی

نویسنده در پایان نیز مطالب خود را در یازده مورد خلاصه و جمع‌بندی می‌کند. وی اعجاز عددی و ریاضی قرآن را یک جریان انحرافی و نامبارک می‌داند که هیچ خدمتی به نشر فرهنگ قرآنی نکرده است و به جهت غیر صحیح بودن آمار و ارقام مطرح شده، نبود روش واحد در محاسبات، عدم نتیجه منطقی از اینگونه تناسبات در الفاظ قرآن و عدم اشاره به اعجاز عددی در قرآن و سنت، نظریه اعجاز عددی قرآن را به کلی رد می‌کند و علاقمندان به کشف اعجاز قرآن را دعوت به فراگیری زبان عربی و تدبیر و تأمل در قرآن می‌کند.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

اینک پس از بیان مواردی از اعجاز قرآن و دیدگاه موافقان و مخالفان در این زمینه توجه به چند نکته پیرامون این نظریه ضروری است:

1- قرآن کریم که معجزه جاویدان پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وآله وسلم است، برای هدایت و ارشاد انسانها نازل شده است، بنابراین قرآن کتاب ریاضی و یا هر علم دیگری نیست که بخواهیم تمام مسائل و نظریات جدید علمی را از آن استخراج نماییم؛ و جملاتی مانند «الارطب و لایابس الا فی کتاب مبین» (انعام/ 59) دلالت بر وجود هر چیزی است که مربوط به سعادت و هدایت انسانها، در قرآن می‌باشد. بنابراین اگر مطالبی از علوم دیگر در قرآن مطرح می‌شود، به صورت تراوشی و اشاری می‌باشد که مقصود اصلی کلام نمی‌باشد. 46

2- همان‌گونه که بیان گردید تعداد کثیری از قرآن‌پژوهان و دانشمندان مسلمان به بحث و تحقیق در زمینه اعجاز عددی و نظم ریاضی قرآن پرداخته‌اند و کتابها و مقالات زیادی خصوصاً در قرن حاضر در این مورد نوشته و به نتایج قابل توجه و جالبی رسیده‌اند؛ بنابراین می‌توان گفت که اعجاز عددی و نظم ریاضی قرآن به طور اجمالی و به صورت موجه جزئی ثابت است و این مسئله چیزی نیست که کسی بتواند آنرا انکار کند، بلکه این مسئله حتی مورد قبول مخالفان این نظریه نیز می‌باشد.

البته این سخن بدان معنا نیست که هر چه در مورد اعجاز عددی و نظم ریاضی قرآن در این گونه کتاب‌ها گفته شده است صحیح می‌باشد.

3- پذیرش نظریه اعجاز عددی و نظم ریاضی قرآن به گونه اجمالی دلیلی بر صحت تمام مطالبی که در این زمینه گفته‌اند، نمی‌باشد. بنابراین همان گونه که بعضی اشکالات مخالفان قابل خدشه است، همچنین بعضی از مطالب و موارد موافقان نیز خالی از خطا و اشتباه و حساب‌سازی نیست. چنانچه بعضی از موافقان این نظریه، به بعضی از اشتباهات دیگران اعتراف کرده‌اند. 47.

4- نظم ریاضی قرآن، مطلبی عجیب، شگفت‌انگیز و قابل توجه است؛ زیرا این کتاب در مدت 23 سال و در زمانها، مکانها و حالات گوناگون بر فردی امی و درس ناخوانده نازل شده است و در عین برخوردارگی از وجوه اعجاز مختلف و فراوان دارای نظم ریاضی دقیق نیز می‌باشد، بنابراین مقایسه این کتاب با کتابهای بشری با فرض امکان عقلی وجود چنین نظم ریاضی به هیچ وجه، صحیح نمی‌باشد؛ زیرا بر فرضی که کتابی به این وسعت دارای نظم عددی و ریاضی باشد، در عین حال اولاً: تنها داشتن نظم ریاضی و عددی در یک کتاب کافی نیست، ثانیاً: شرایط نوشتن یک کتاب در زمان ما با زمان پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم به هیچ وجه یکسان نیست و ثالثاً: محتوای عمیق و استوار قرآن در هیچ کتاب بشری نظیر ندارد. بنابراین این سخن که «عادتاً محال نیست که کسی کتابی تدوین کند و در عین حال چنین معادلاتی در آن بگنجانند. چنانچه نوابغی پیدا می‌شوند و کتابهایی می‌نویسند که این گونه هنرنمایی‌ها در آن به چشم می‌خورد» 48 صحیح نیست. چون قیاس نمودن قرآن با کتابهای بشری است. غافل از اینکه اعجاز قرآن تنها محدود به همین اعجاز عددی نمی‌باشد تا بتوان آن را با کتابهای دیگر که احیاناً امکان عقلی دارد، در این مورد شبیه قرآن باشند، مقایسه کرد.

5- با توجه به اینکه نظریه اعجاز عددی و ریاضی قرآن بر اساس احاطه کامل بر الفاظ، کلمات و حروف قرآن و محاسبه دقیق استوار است، بنابراین پذیرش و رد قطعی تمامی موارد یادشده در نظریه اعجاز عددی قرآن، نیاز به بررسی بیشتر، دقیقتر و صرف زمان بیشتری برای بررسی تمام موارد مذکور می‌باشد. بنابراین نظر قطعی دادن بدون بررسی همه جانبه در قرآن کاری غیرعلمی است که نمی‌تواند مورد قبول واقع شود.

6- افراط و تفریط در هیچ کاری جایز نیست. بنابراین همان گونه که نباید در طرح مسئله اعجاز عددی قرآن دچار افراط شویم و بخواهیم فرضیات خودمان را بر قرآن تطبیق کنیم، همچنین نباید در نفی آن دچار افراط شویم و همه چیز را انکار نماییم.

7- شاید یکی از دلایل عدم استقبال از نظریه اعجاز عددی و مخالفت با آن (در ابتدای امر)، طرح اعجاز عدد 19 توسط دکتر رشاد خلیفه می‌باشد. چون از سوئی عدد 19، عدد مقدس نزد فرقه

ضالّه بهائیت است و همین مسئله باعث مخالفت بعضی 49 با این نظریه شده است. و از سوی دیگر، رشاد خلیفه که مبتکر این اعجاز در قرآن است، کسی است که در اواخر عمر ادعای نبوت کرد و همین مسئله باعث شد تا جان خود را از دست بدهد. 50

ولی باید توجه داشت که به صرف اینکه این عدد نزد بهائیان مقدس است، نمی‌تواند دلیلی باشد بر اینکه پرداختن به این عدد و تحقیق در رابطه با آن در قرآن تأیید دیدگاه بهائیت است! چون هیچگاه استفاه نادرست و تفسیر غیر صحیح مانع از استفاده درست و تفسیر صحیح نمی‌باشد. همان‌طوری که آمیختن مراسم حج در جاهلیت با خرافات و امور شرک‌آمیز، باعث نشد تا اسلام، حج را به طور کلی تعطیل نماید؛ بلکه اسلام حج ابراهیمی را بنیان نهاد و خرافات را از این مراسم عبادی و معنوی زدود. بنابراین نفس مطرح شدن اعجاز عدد 19 از شخصی مثل رشاد خلیفه نمی‌تواند دلیلی بر بطلان این نظریه باشد.

8- پرداختن به عددی و ذکر مواردی از آن هیچگاه دلیلی بر قداست آن عدد نمی‌باشد، بنابراین در نظر قائلین به اعجاز قرآن در اعدادی مثل 19_7_99 و...، این اعداد هیچ تقدسی ندارند و چنین مطلبی هم از هیچکدام از قائلین گزارش نشده است. همان‌گونه که در روایات ما نسبت به عدد چهل توجه خاصی شده است ولی این به معنای قداست این عدد در نزد ائمه‌علیهم السلام و مسلمانان نمی‌باشد.

9- با توجه به اینکه این وجه از اعجاز قرآن، با زبان اعداد و ریاضی بیان می‌شود. بنابراین اگر در موارد و مصادیق آن دقت شود و شمارش به درستی صورت گیرد، قابل خدشه و مناقشه نمی‌باشد. و موردپذیر همه انسانها حتی غیرمسلمانان با زبانها و عقاید مختلف می‌باشد.

10- بیان وجوه اعجاز قرآن راهی گشوده برای تمام انسانهاست که با تدبّر و تأمل در قرآن به موارد دیگری از اعجاز قرآن که از پیشینیان مخفی مانده است، پی ببرند. بنابراین رد مواردی از وجوه اعجاز که در قرون معاصر به آن پرداخته شده است مثل اعجاز عددی قرآن، به صرف اینکه در قرآن و سنت و دیدگاه بزرگان در گذشته مطرح نشده است، و آنان نسبت به این مسئله دستوری نداشته‌اند، سخنی بی‌پایه و اساس است.

1 - خلیفه، رشاد، اعجاز قرآن، تحلیل آماری حروف مقطعه، سید محمدتقی آیت اللهی، دانشگاه شیراز، مقدمه / الف.

2 - همان، مقدمه / ج

3 - خلیفه، رشاد، معجزه القرآن الکریم، الطبقة الاولى، بیروت دارالعلم للملایین، 1983 م.

4 - QURANMI SUAL PRESENTATI ONOF THE MIRACLE

5 - خرمشاهی، بهاءالدین، دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی، دوستان و ناهید، تهران، چاپ اول، 1377

ش، 1/1109

6 - رک: خلیفه، رشاد، معجزه القرآن الکریم و اعجاز قرآن، قرآن تحلیل آماری حروف مقطعہ.

7 - رک: نوفل، عبدالرزاق، اعجاز عددی در قرآن کریم، ترجمه مصطفی حسینی طباطبائی، تهران،

نشر ناشر، 1362 ش.

8 - قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم: «ستفترق امتی علی ثلاثہ و سبعین فرقہ، منها فرقہ

ناجیہ و الباقون ہالکون» (مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، الطبعة الثانية، مؤسسہ الوفاء، بیروت،

1403 هـ، 36/336)

9 - رک: النجدی، ابوزہراء، من الاعجاز البلاغی و العددي للقرآن الکریم، الوكالة العالمية، 1410 هـ.

10 - برای اطلاع بیشتر رجوع کنید به: کتب ذیل از آقای مهندس عبدالدائم الکحیل:

موسوعة الاعجاز الرقمی، المنظومة السباعیة فی القرآن الکریم، اسرار الرقم سبعه، معجزه القرآن فی

عصر المعلوماتیه، «اللہ يتجلی فی آیاتہ» موسوعه الاعجاز الرقمی 1، الاعجاز العددي للرقم 13 فی

القرآن، (نقل از سایت www.Kaheel.com)؛ حسن عمر، السبع المثانی قراءه عددیه فی سور

القرآن، 2005 م.

11 - رک: بسام نهاد جرار، اعجاز الرقم 19 فی القرآن الکریم، الطبعة الثانية، بیروت، دارالنفائس،

1414 هـ، 50/55

12 - تعداد تکرار کلمه «اللہ» در قرآن طبق شمارش المعجم المفهرس محمد فؤاد عبدالباقي 2698

مرتبہ می باشد، اما در کتاب المعجم الاحصائي دکتر روحانی 2699 بار ذکر شده است.

13 - لازم به ذکر است که «رحیم» به عنوان صفت خدا 114 مرتبه به کار رفته است و «رحیم» در

آیه «لقد جاءکم رسول من انفسهم عزیز علیہ ما عنتم حریص علیکم با المؤمنین رئوف رحیم» (توبه/

128) محاسبه نشده است چون در مورد پیامبر اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم است.

14 - برای اطلاع بیشتر رجوع کنید به: بسام نهاد جرار، اعجاز الرقم 19 فی القرآن الکریم و

ارهاضات الاعجاز العددي فی القرآن الکریم، نون للدراسات القرآنیة، 1991 م؛ طلحة جوهري، اعجاز

العددي فی سورة الفاتحة، الطبعة الاولى، دمشق الحکمة، 1418 هـ.ق؛ رشاد خلیفه، معجزه

القرآن الکریم؛ فرید قبطنی، طلوع الشمس من مغربها علم للساعة، ترجمه الاستاذ احمد امین حجاج

اول، بیروت، دارالبراق، 1999 م؛ حسین سلیم، معجزات الارقام فی القرآن، الطبعة الاولى، عمان، دار

اسامه، 1998 م؛ صدقى البيك، معجزة القرآن العددية، الطبعة الاولى، مؤسسة علوم القرآن، دمشق - بيروت.

15 - برای اطلاع بیشتر از جزئیات و موارد دیگر رجوع کنید به: بسام نهاد جرار، اعجاز الرقم 19 فى القرآن الكريم و ارهاضات الاعجاز العددى فى القرآن الكريم؛ خليفه، رشاد، معجزة القرآن الكريم، صليبي، عاطف على، اسرع الحاسبيين ملامح جديدة للاعجاز العددى فى القرآن الكريم، الطبعة الاولى، دمشق، دارالشجرة، 2001 م؛ ابوسيف بدران، مصطفى، المنظومات العددية فى القرآن العظيم؛ الكحيل، عبدالدائم، موسوعة الاعجاز الرقمى.

16 - برای اطلاع بیشتر از جزئیات و موارد دیگر رجوع کنید به: نوفل، عبدالرزاق، اعجاز العددى للقرآن الكريم؛ و معجزة الارقام و الترقيم، بيروت، دارالكتاب العربى، 1403 ه؛ النجدى، ابوزهره، من الاعجاز البلاغى و العددى للقرآن الكريم؛ ابوالسعود، رفيق، اعجازات حديثه. علمية و رقمية فى القرآن، الطبعة الخامسة، دمشق دارالمعرفة، 2001 م؛ رفاعى، عدنان، المعجزة نظرية قرآنية فى الاعجاز القرآنى، الطبعة الثالثة، دمشق دارالفكر، 2000 م.

17 - رك: رشاد خليفه، معجزة القرآن الكريم، / 269-275.

18 - رك: نوفل، عبدالرزاق، معجزة اعداد در قرآن كريم، مترجم: سعيد همايون، چاپ اول، قم، مؤلف با همكارى بوستان كتاب قم، 1383.

19 - نوفل، عبدالرزاق، معجزة الارقام و الترقيم، بيروت دارالكتاب العربى، 1403 ه.

20 - النجدى، ابوزهره، من الاعجاز البلاغى و العددى للقرآن الكريم، الوكالة العالمية، 1410 ه.

21 - بسام نهاد جرار، اعجاز الرقم 132-137 // 19.

22 - همان / 33-34.

23 - بسام نهاد جرار، ارهاضات الاعجاز العددى فى القرآن الكريم، نون للدراسات القرآنية، 1991 م.

24 - برای اطلاع از اين كتب به سايت www.slanmoon.com مراجعه فرماييد.

25 - عنوان فرانسې اين كتاب عبارت است از:

Far i d Gabt eni , Fredrei ce, " Lehsar d Progr mme, I e niri acle
"sci ent i f i que du Cor an

26 - ابوالسعود، رفيق، اعجازات حديثه علمية و رقمية فى القرآن، الطبعة الخامسة، دارالمعرفة،

دمشق، 2001 م

27 - صليبي، عاطف على، اسرع الحاسبيين ملامح جديدة للاعجاز العددى فى القرآن الكريم، الطبعة

الاولى، دمشق، دارالشجرة، 2001 م.

- 28 - علیوی، ابن خلیفه، معجزه القرن العشرين من كشف سباعیه و ثلاثیه اوامر القرآن الکریم، الطبعة الاولى، دمشق، دارالایمان، 1983 م.
- 29 - بدران، مصطفی ابوسیف، المنظومات العددیه فی القرآن العظیم (برهان احصائی فی احکام البناء القرآن)، الطبعة الاولى، قاهره، مکتبه وهبه، 1418 هـ.
- 30 - طلحه جوهر، اعجاز العددی فی سورة الفاتحه، الطبعة الاولى، دمشق، الحکمه، 1418 هـ.ق.
- 31 - برای اطلاع از این کتب به سایت www.Kaheel.com مراجعه فرمایید.
- 32 - دیدات، احمد، شبکه ریاضی قرآن، ساسان حبیب‌وند، چاپ اول، قزوین، طه، 1381 ش.
- 33 - همان / 110-122.
- 34 - صدقی البیک، معجزه القرآن العددیه، الطبعة الاولى، دمشق - بیروت، مؤسسه علوم القرآن، .
- 35 - برای اطلاع بیشتر مراجعه کنید به سایت www.ar si .org/Beyond.htm
- 36 - غازی الرفاعی، عدنان، المعجزه نظریه قرآنیة فی الاعجاز القرآنی، الطبعة الثالثة، دمشق دارالفکر، ، 2000 م.
- 37 - فاطمی، سیدمحمد، آیت کبری معجزه جاوید قرآن کریم، چاپ اول، تهران مؤلف.
- 38 - معرفی اجمالی، مجله بینات، شماره 9، بهار 1375_ / 184.
- 39 - جم نشان، کورش، «اعجاز ریاضی زوج و فرد در قرآن کریم» مجله بینات، شماره 99 1375_ / 9.
- 40 - مکارم شیرازی، ناصر و جمعی از محققان، تفسیر نمونه، چاپ بیست و ششم، تهران، دارالکتب الاسلامیه، 303-309 / 2_ 1373.
- 41 - ناجی محمد محی‌الدین، حسین، تسعة عشر ملکاً، بیان ان فریه الاعجاز العددی للقرآن خدعه بهائیه، قاهره، الزهراء للاعلام العربی، 1405 هـ.
- 42 - رضایی اصفهانی، محمدعلی، پژوهشی در اعجاز علمی قرآن، چاپ سوم، رشت، کتاب مبین، 1381_ / 226.
- 43 - هیتو، محمدحسن، المعجزه القرآنیة (الاعجاز العلمی و الغیبی)، الطبعة الاولى، بیروت، مؤسسه الرساله، 1989 م.
- 44 - یزدانی، عباس، «اعجاز عددی و نظم ریاضی قرآن» کیهان اندیشه، شماره 67-68 / 1375_ 67_.
- 45 - همان / 62-84.
- 46 - معرفت، محمدهادی، علوم قرآنی، چاپ اول، قم، التمهید، 1378_ / 414.
- 47 - رک: بسام نهاد جرار، اعجاز الرقم 27-31 / 19.

48 - يزدانى، عباس، اعجاز عددى و نظم رياضى قرآن، /78

49 - ناجى محمد محى الدين، حسين، تسعة عشر ملكاً، بيان ان فريفة الاعجاز العددى للقرآن خدعة بهائية.

50 - بسام نهاد جرار، اعجاز الرقم 21 /19.